

SURUNKALI BUYRAK KASALLIGINING ERTA DIAGNOSTIKASI VA PROFILAKTIKASI: ZAMONAVIY NEFROLOGIYANING DOLZARB MUAMMOSI

Zafarbek Qambarov

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

zafarbekkambarovkuaf@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20750294>

Annotatsiya. Surunkali buyrak kasalligi (SBK) butun dunyo sog'liqni saqlash tizimi oldida turgan muhim tibbiy-ijtimoiy muammolardan biri hisoblanadi. Kasallikning yashirin kechishi, bemorlarda klinik belgilar kech namoyon bo'lishi va terminal buyrak yetishmovchiligiga olib kelishi uning dolzarbligini oshirmoqda. Ushbu maqolada surunkali buyrak kasalligining rivojlanish sabablari, xavf omillari, diagnostik mezonlari hamda profilaktik chora-tadbirlari tahlil qilingan. Kasallikni erta aniqlash va o'z vaqtida davolash og'ir asoratlarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: surunkali buyrak kasalligi, nefrologiya, buyrak yetishmovchiligi, glomerulyar filtratsiya tezligi, albuminuriya, diabetik nefropatiya, arterial gipertenziya.

Kirish

Buyraklar inson organizmidagi eng muhim a'zolaridan biri bo'lib, moddalar almashinuvi natijasida hosil bo'ladigan zararli mahsulotlarni chiqarib yuborish, suv-elektrolit muvozanatini saqlash, kislota-ishqor muvozanatini boshqarish hamda gormonal faoliyatni ta'minlashda muhim vazifalarni bajaradi. Buyrak faoliyatining buzilishi organizmning barcha tizimlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi va bemor hayot sifatining pasayishiga olib keladi.

So'nggi yillarda surunkali buyrak kasalligi bilan kasallanish ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshib bormoqda. Kasallikning eng katta muammolaridan biri uning dastlabki bosqichlarda deyarli simptomsiz kechishidir. Bemorlarning aksariyati kasallikning kechki bosqichlarida tibbiy yordamga murojaat qiladilar. Bu esa davolash samaradorligini pasaytiradi va terminal buyrak yetishmovchiligi rivojlanish xavfini oshiradi.

Bugungi kunda qandli diabet, arterial gipertenziya, semizlik va metabolik sindromning keng tarqalishi SBK rivojlanishining asosiy sabablaridan biri bo'lib qolmoqda. Shuningdek, noto'g'ri ovqatlanish, kamharakat turmush tarzi, chekish va nefrotoksik preparatlarni nazoratsiz qabul qilish ham kasallik rivojlanishiga xizmat qiluvchi omillar hisoblanadi.

Shu sababli surunkali buyrak kasalligini erta aniqlash, xavf omillarini bartaraf etish va profilaktik tadbirlarni kuchaytirish zamonaviy nefrologiyaning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi

Surunkali buyrak kasalligining rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni o'rganish, kasallikni erta diagnostika qilishning ahamiyatini baholash hamda profilaktik choralar samaradorligini tahlil qilish.

Tadqiqot materiallari va metodlari

Mazkur ish ilmiy adabiyotlar, nefrologiya bo'yicha xalqaro klinik tavsiyalar hamda surunkali buyrak kasalligiga oid zamonaviy tadqiqotlar tahliliga asoslangan holda tayyorlandi.

Tadqiqot davomida nefrologiya, terapiya va ichki kasalliklar bo'yicha chop etilgan ilmiy maqolalar, klinik qo'llanmalar va darsliklar o'rganildi.

Ma'lumotlarni tahlil qilishda adabiyotlarni taqqoslash, tizimlashtirish va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, surunkali buyrak kasalligining etiologiyasi, patogenez, diagnostikasi va profilaktikasiga oid ma'lumotlar ilmiy jihatdan baholandi.

Asosiy qism

Surunkali buyrak kasalligining etiologiyasi va patogenez

Surunkali buyrak kasalligi buyrak tuzilishi yoki funksiyasining uch oydan ortiq davom etuvchi buzilishi bilan xarakterlanadigan patologik holatdir. Kasallik rivojlanishida qandli diabet va arterial gipertenziya yetakchi o'rin egallaydi.

Qandli diabetda uzoq muddat davom etuvchi giperglikemiya glomerulyar kapillyarlar devorining shikastlanishiga olib keladi. Natijada diabetik nefropatiya rivojlanib, nefronlar soni asta-sekin kamayib boradi. Arterial gipertenziya esa buyrak tomirlarining sklerozlanishiga sabab bo'lib, qon aylanishini buzadi va buyrak to'qimalarining ishemiyasiga olib keladi.

Kasallikning boshqa sabablari qatoriga surunkali glomerulonefrit, pielonefrit, polikistoz, autoimmun kasalliklar hamda irsiy nefropatiyalar kiradi. Ushbu patologiyalar natijasida nefronlarning qaytmas zararlanishi yuz beradi va buyrakning filtrlash qobiliyati pasayadi.

Erta diagnostikaning ahamiyati

Surunkali buyrak kasalligining dastlabki bosqichlarida klinik belgilar deyarli kuzatilmaydi. Shu sababli laborator tekshiruvlar asosiy diagnostik ahamiyatga ega.

Kasallikni aniqlashda quyidagi ko'rsatkichlar muhim hisoblanadi:

- Qon zardobidagi kreatinin miqdori;
- Glomerulyar filtratsiya tezligi (GFT);
- Siydikda albumin va oqsil mavjudligi;
- Umumiy siydik tahlili;
- Buyraklarning ultratovush tekshiruvi.

Albuminuriyaning paydo bo'lishi buyrak shikastlanishining ilk belgilaridan biri hisoblanadi. Shu sababli diabet va gipertenziya bilan og'riq bemorlarda yiliga kamida bir marta siydik tahlili o'tkazish tavsiya etiladi.

GFTning pasayishi buyrak faoliyatining yomonlashayotganidan dalolat beradi. Kasallikning erta aniqlanishi nefroprotektiv terapiyani o'z vaqtida boshlash va buyrak yetishmovchiligi rivojlanishini sekinlashtirish imkonini beradi.

Profilaktika va davolash tamoyillari

Surunkali buyrak kasalligini oldini olishning asosiy yo'li xavf omillarini nazorat qilishdan iborat.

Profilaktik chora-tadbirlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Arterial qon bosimini muntazam nazorat qilish;
- Qandli diabetni samarali boshqarish;
- Ratsional ovqatlanish;
- Tuz iste'molini kamaytirish;
- Tana vaznini me'yorlashtirish;
- Chekish va alkogoldan voz kechish;

- Yetarli jismoniy faollik;
- Nefrotoksik preparatlarni nazoratsiz qabul qilmaslik.

Kasallikning dastlabki bosqichlarida hayot tarzini o'zgartirish va medikamentoz davolash yordamida buyrak funksiyasini uzoq vaqt davomida saqlab qolish mumkin. Biroq terminal bosqichga o'tgan bemorlarda gemodializ yoki buyrak transplantatsiyasi zarur bo'ladi.

Surunkali buyrak kasalligining ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati

Surunkali buyrak kasalligi nafaqat tibbiy, balki muhim iqtisodiy muammo ham hisoblanadi. Gemodializ muolajalari katta mablag' talab qiladi va bemorning kundalik hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Buyrak transplantatsiyasi esa yuqori texnologik tibbiy yordam turlaridan biri hisoblanadi.

Kasallikning kech aniqlanishi mehnatga layoqatning pasayishi, nogironlik va o'lim ko'rsatkichlarining oshishiga olib keladi. Shu sababli profilaktik skrining dasturlarini kengaytirish sog'liqni saqlash tizimi oldidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Surunkali buyrak kasalligi zamonaviy nefrologiyaning eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib, uning tarqalishi yil sayin ortib bormoqda. Kasallikning uzoq vaqt davomida yashirin kechishi va og'ir asoratlar bilan yakunlanishi uni erta aniqlash zaruratini yuzaga keltiradi.

Qandli diabet, arterial gipertenziya va semizlik bilan kasallangan shaxslarni muntazam skrining tekshiruvlaridan o'tkazish, aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish hamda birlamchi bo'g'inda nefrologik nazoratni kuchaytirish kasallikning oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Surunkali buyrak kasalligini erta diagnostika qilish va zamonaviy davolash usullarini qo'llash bemorlarning hayot sifatini yaxshilash, nogironlik darajasini kamaytirish va terminal buyrak yetishmovchiligi rivojlanishining oldini olish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. KDIGO Clinical Practice Guideline for the Evaluation and Management of Chronic Kidney Disease.
2. Brenner B.M. *The Kidney*. Philadelphia: Elsevier.
3. Harrison's Principles of Internal Medicine.
4. Tareyev E.M. Nefrologiya asoslari.
5. Ichki kasalliklar propedevtikasi va nefrologiya bo'yicha zamonaviy ilmiy manbalar.